

c) Právne aspekty kultúrneho rozvoja spoločnosti

Ján Švidroň*

Vážené kolegyně, vážení kolegovia,

ďakujem organizátorom tohto vedeckého pracovného stretnutia za pozvanie zúčastniť sa ho s možnosťou vystúpiť k závažnému predmetu, ktorému je venovaný prvý deň konferencie Dny práva 2011.

Oboznámil som sa s **Konceptom záverečnej správy výskumného zámeru Právnickej fakulty Masarykovej univerzity na roky 2005–2011** a trvalo mi značnú chvíľu, kým som si ujasnil svoje možnosti, ako pri-

kročiť z hľadiska toho, čím som sa v oblasti práva došial' zaoberal, k vyjadreniu svojho odborného názoru na taký obsažný materiál.

Napriek tomu, že tu ide o vedeckú rozpravu nad výsledkami výskumu, ktoré dosiahol početný tím riešiteľov počas dlhšieho obdobia výskumu – 7 rokov, a teda jej účelom je najmä zhodnotenie výsledkov dosiahnutých v konkrétnych špecializovaných oblastiach, o ktorých správa pojednáva, nechcem sa viazať iba na tie oblasti, ktoré sú mi profesionálne najbližšie, čo by bolo najmä právo duševného vlastníctva a všeobecné súkromné právo. Sústredil som sa predovšetkým na názov celého výskumného projektu – **Evropský kontext vývoje českého práva po roce 2004**. Vzhľadom na jeho široké zameranie a množstvo v ňom obsiahnutých špecializácií usilujem sa uchopiť ho predovšetkým ako inšpiratívny celok a hľadať v ňom isté zovšeobecňujúce

* Prof. JUDr. Ján Švidroň, CSc., Ústav štátu a práva SAV, Bratislava. Príspevok bol prednesený dňa 23. 11. 2011 na Workshope k výskumnému zámeru Právnickej fakulty Masarykovej univerzity na roky 2005–2011 „Evropský kontext vývoje českého práva po roce 2004“, ktorý sa na tejto fakulte konal na úvod medzinárodnej konferencie Brno, Dny práva 2011.

poučenia pre našu súčasnosť, ale najmä budúcnosť. Chcem nad ním formulovať aj aspoň niekoľko všeobecnejších téz.

1. Predovšetkým sa ukazuje, ako je stále zložitejšie ovplyvňovať s predvídateľnými výsledkami vývoj spoločnosti prostredníctvom práva už aj v kratších časových obdobiach, nielen v dlhodobejšej perspektíve. Je to zrejme z porovnania východiskového stavu európskeho aj českého práva na začiatku výskumu v roku 2005, ako sa pripomína v jednotlivých špecializovaných častiach správy, s tým, čo môžeme konštatovať ako našu spoločensko-právnu situáciu v roku 2011. Hoci správa sa týka vymedzeného časového úseku posledných 7 rokov – čo je na výskumný projekt základného vedeckého výskumu v našich podmienkach dosť dlhý čas, avšak z hľadiska vývoja spoločnosti skôr iba kratšie obdobie – nedokážem sa nad touto záverečnou správou zamýšľať iba z hľadiska uvedeného časového úseku bez toho, aby som uvažoval aj o historicky podstatne hlbších súvislostiach dnešného stavu v jednotlivých skúmaných oblastiach. Umiestňujem túto záverečnú správu do mimoriadne dynamického a širokospektrálneho kontextu celkového vývoja nášho práva a spoločnosti prinajmenšom od roku 1989, ale aj ešte hlbšie.¹ Výsledky výskumov dosiahnuté riešiteľským tímom vo vymedzenom časovom období preto chápem predovšetkým ako významný čiastkový príspevok do vedeckého spracovávaní novej českej, ale primerane aj slovenskej **právnej histórie**.

2. Podstatná otázka, ktorá sa premieta vo všetkých častiach správy, sa týka „európskej identity“ a „národných identít“. To, že týmto otázkam patrí v správe významné miesto, vyplýva logicky už zo samého názvu tohto výskumného projektu. Avšak čo je to vlastne „európska identita“ a ako charakterizovať tú či onú „národnú identitu“, to sú otázky, ktorým sa v rôznych súvislostiach a z rôznych odborných hľadísk už síce venovalo veľa pozornosti, no napriek tomu jednoznačnej „definíčnej“ odpovede na ne niet. Právne relevantné sú tieto otázky pochopiteľne najmä z toho z hľadiska, nakoľko na formovanie týchto identít *malo, má, má mať*, či *môže mať* svoj vplyv i právo. Podľa mojej mienky však tieto otázky nemožno riešiť v žiadnom vedeckom výskume bez toho, aby sa v ňom venovala výrazná pozornosť (možno „až na prvom mieste“) otázkam **kultúry**. Táto dimenzia mi v správe o výskume v značnej miere chýba. Pojem kultúra sa síce vyskytuje vo viacerých častiach správy, avšak najčastejšie v spojeniach „právna kultúra“, „ústavná kultúra“, resp. všeobecne v súvislostiach s medzinárodnými doku-

mentmi o ľudských právach. Ale ja nemám na mysli iba túto všeobecnú polohu, ide mi o kultúru nie v medzinárodných dokumentoch alebo v právnej teórii, ale ako podstatnej súčasť každej **národnej identity** vo všetkých jej živých prejavoch, ako sa utvárali v dlhodobom historickom procese a utvárajú aj dnes. V súvislostiach z vymedzenou témou uskutočneného výskumu vnímam problematiku národnej identity v neodlučiteľnej spätosti s kultúrou tak z národného, českého aspektu, ako aj z európskeho aspektu; pretože kultúrna rozmanitosť Európy sa často zdôrazňovala aj v integračnom procese ako spoločná hodnota všetkých európskych národov, ktorú nemožno opustiť, ak Európa nemá byť iba jednotvárnym, čisto ekonomickým priestorom zbaveným svojho tradičného kultúrneho koloritu, ktorý ju vždy charakterizoval.

3. Už na začiatku transformačného obdobia som v dialógu s jedným starším kolegom, profesorom špecializovaným na oblasť teórie práva, poznamenal, že v transformačnom procese by sa mali klásť na prvé miesto **otázky školstva a kultúry**. Oponoval mi, že na prvom mieste je **ekonomika**. Nuž, pripomenulo mi to – vtedy ešte celkom nedávno monopolné – učenie o ekonomickej základni a ideologickej nadstavbe, ale neprotirečil som mu. V duchu som uznal, že bez vytvorenia ekonomických zdrojov nemožno podporovať jedno ani druhé, ale ani ďalšie, čo tvorí súčasť sociálneho systému spoločnosti. S jeho kategorickým videním podstaty problému som sa však nestotožnil. Myslel som si skôr, že reformy vo všetkých oblastiach ponovembrových premien by mali postupovať vyvážené – obrazne povedané – „ruka v ruke“, a nie aby reformy vo všetkých iných oblastiach stále len hľadeli „na chrbát ekonomiky“, a teda vlastne neustále trnuli v očakávaní úspechu alebo neúspechu ekonomických reforiem. Tento môj názor súvisel aj s mojou vtedajšou odbornou orientáciou predovšetkým na autorské právo, ktorý som viackrát označil za základný zákon kultúry – v širšom význame vrátane vedy. Autorský zákon z roku 1965 bol novelizovaný medzi prvými zákonmi prijatými po nežnej revolúcii, ale ďalšie veľmi závažné úlohy pred celou oblasťou autorského práva a s ním súvisiacich práv ešte len mali prísť. O to ostrejšie vnímam výsledky, ktoré dnes vidíme v stave našich národných kultúr napriek tomu, že sme prijatím príslušných zákonov splnili pred prijatím do EÚ všetky prístupové kritériá, ako nám vyplývali z celého radu smerníc pre oblasť autorského práva a s ním súvisiacich práv. V záverečnej správe sa im venuje pozornosť, ja však chcem konfrontovať povedzme aj svoje osobné odborné očakávania zo začiatkov transformačného procesu s kultúrnou realitou, v ktorej žijeme dnes. No najmä sa zamýšľam nad ďalšími perspektívami nášho národného i európskeho kultúrneho rozvoja. A nemôžem si v tejto súvislosti nespomenúť aj na slová vtedajšieho francúzskeho prezidenta François Mitteranda, ktorý sa už v prvej polovici deväťdesiatych rokov vyjadril ostrými a široko medializo-

¹ V zhodnom období som týmto otázkam venoval i ja viacero príspevkov. Najnovšie z nich sú pripomenuté na internetovej stránke Ústavu štátu a práva SAV <http://www.usap.sav.sk/index.php?id=svidron>; v nich sú uvedené aj ďalšie bibliografické odkazy.

vanými slovami proti „americkej kultúrnej agresii voči Európe“.

4. Dostávame sa tu k ďalšej oblasti, ktorá s otázkami kultúry bezprostredne súvisí, resp. je priamo jej podstatnou súčasťou, ktorej by sa v právnych výskumoch mala venovať výraznejšia pozornosť, a to je problematika **médií a mediálneho práva**. Netvrdím, že sa jej pozornosť nevenuje, ide mi skôr o to, s akým zameraním a s akým efektom. Ideologický monopol nad médiami pred rokom 1989 nahradila po roku 1989 sloboda médií, založená na obnovení slobode podnikania a podporená ďalšími základnými právami a slobodami, najmä právom na informácie, slobodou tvorby a slobodou prejavu. Avšak po dvoch desaťročiach pôsobenia slobodných médií je očividné, že práva a slobody, o ktoré slobodné médiá opierajú svoju činnosť, sa dostali do značne nevyváženého vzťahu k iným základným ľudským právam. Úctu k **ľudskej dôstojnosti** drví mediálna ponuka, ktorá ľudskú dôstojnosť vôbec nerešpektuje. Cenzúru pochopiteľne nechceme, avšak je právo bezmocné voči tomu, aby v spoločnosti celoplošne dominovala mediálna ponuka, ktorá populáciu skôr vulgarizuje ako kultivuje? Keď sa hneď po roku 1989 odštáťovali tlačové a elektronické médiá a otváral sa priestor slobode súkromného podnikania aj v oblasti

tlače, rozhlasu a televízie spolu s ich odideologizovaním, určite sa tým nesledoval zámer, aby takmer celý mediálny priestor vyplnila mediálna ponuka, ktorá priamo deštruuje elementárne kultúrne hodnoty a populáciu doslova sprimitívňuje. Takisto v týchto otázkach by sa žiadala nielen sociologická, ale aj právna komparácia vtedajších legislatívnych zámerov a prijatých legislatívnych riešení s ich výsledkami v reálnom živote dnešnej, transformovanej spoločnosti.² Mnohé javy v mediálnej oblasti už priamo volajú po aktivizovaní individuálnych i sociálnych sebazáchovných mechanizmov. Ani právo by z toho hľadiska nemalo stáť bokom.

V rámci časových možností ponúkam aspoň týchto niekoľko myšlienok aj do kontextu hodnotenia výsledkov završeného výskumného projektu, prípadne ako inšpiráciu kolegyniam a kolegom pre ich ďalšie právne výskumy.

² K právnohistorickému kontextu bližšie ŠVIDROŇ, J. Vývoj práva v oblasti rozhlasového a televízneho vysielania v ČSFR a SR od roku 1989. In Otázky žurnalistiky, 1994, č. 2; ŠVIDROŇ, J. Vývoj rozhlasového a televízneho práva v Československu a na Slovensku od roku 1948. In Právny obzor, 1994, č. 4; ŠVIDROŇ, J. Súvislosti práva proti nekalej súťaži s autorským a mediálnym právom. In Právny obzor, 2001, č. 5.